

УДК 027.7+316.77

Тетяна Колесникова,
директор НТБ Дніпропетровського національного
університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

Стратегії та завдання реалізації комунікаційних моделей діяльності бібліотек вищої школи

У статті розглянута гібридна комунікаційна модель діяльності бібліотеки дослідницького/регіонального університету, визначені її особливості та ознаки. Розроблені стратегії та завдання її реалізації.

Ключові слова: бібліотеки ВНЗ, бібліотека дослідницького/регіонального університету, діяльність бібліотеки, комунікаційна модель діяльності, стратегії реалізації комунікаційної моделі.

Актуальність аналізованої теми зумовлена тим, що в умовах трансформації освіти та медіатизації, яка не тільки виступає необхідним елементом традиційної освіти, а й є стрижнем віртуальної, дистанційної освіти та е-науки, відбувається формування нових комунікаційних відносин. Бібліотеки вишів реагують на ці виклики створенням нових комунікаційних моделей.

Перспективна сучасна модель діяльності бібліотеки ВНЗ має бути заснована на суміщенні лінійних та нелінійних комунікаційних зв'язків, які забезпечуються мультимедійними технологіями і здійснюються насамперед за допомогою Інтернету, з поступовим превалюванням нелінійної комунікації. При цьому використовуються основні види комунікації: користувач — інформаційний ресурс, користувач — користувач, користувач — створювач інформаційного ресурсу, користувач — розповсюджувач інформаційного ресурсу, розповсюджувач інформаційного ресурсу — розповсюджувач інформаційного ресурсу. Однак комунікаторам-бібліотекарям потрібно враховувати складну природу комунікаційного процесу, який має як технологічну, так і дослідницьку та творчу складові.

Важливими джерелами у проведенні пропонованого дослідження стали наукові напрацювання таких вітчизняних та зарубіжних учених, як Н. Апшай, П. Брофі, І. Давидова, В. Дригайло, В. Ільганаєва, Т. Костирко, Г. Кудряшова, К. Линч, М. Мейсон, Д. Соловяненко, І. Сулова, К. Уігенберг, Г. Шемаєва, Т. Ярошенко. У їхніх працях оцінюється стратегічний потенціал бібліотек вищої школи України і світу в умовах трансформатизму, розглядаються питання методології організації стратегічного управління (формулювання місії бібліотеки та її стратегічних цілей, аналіз зовнішнього і внутрішнього середовищ бібліотеки та проблеми реалізації стратегічних рішень), комплексні питання стратегічного планування тощо.

Проте недостатньо дослідженим є питання щодо необхідності використання комунікаційних моделей у стратегічному розвитку бібліотек як повноправних комунікаційних структур інформаційного суспільства та переходу до суспільства знань. Зберігається необхідність розвитку аналітичного апарату дослідження цих процесів та практичних рекомендацій щодо їхнього застосування в практиці діяльності та управління бібліотеками ВНЗ.

Зважаючи на зазначене, метою статті є розроблення стратегій та завдань реалізації сучасних комунікаційних

моделей діяльності бібліотек вищої школи на прикладі моделі бібліотеки дослідницького/регіонального університету "Бібліотека — інформаційний інтелект-центр" (БІЦ).

У дослідницьких/регіональних університетах у логіці формування триєдиного функціонального зв'язку між власне освітою, науковими дослідженнями та тренінгом (перепідготовкою кадрів) у профільній галузі відбувається посилення затребуваності двох останніх компонентів. Це, в свою чергу, вимагає від бібліотек таких вишів активізації на пряму розвитку в них інтелектуальних інформаційних технологій, інфраструктурного зближення бібліотечної діяльності з науково-дослідною, застосування творчих та інноваційних підходів до розширення кола бібліотечно-інформаційних завдань.

Аналіз сучасних процесів в Україні з регіоналізації та укрупнення ВНЗ, діяльності бібліотек з інформатизації та розвитку електронних форм функціонування і застосування до книгозбірень системи вищої освіти комунікаційних моделей, виділених Г. Шемаєвою в процесі дослідження розвитку бібліотеки в системі наукових комунікацій [6], дали змогу сформулювати нову модель її діяльності в дослідницькому/регіональному університеті [2]. З нашої точки зору, на сьогодні найперспективнішою для тих ВНЗ України, які вже мають статус національних, але продовжують динамічно рухатись вперед для отримання статусу дослідницького університету, та для регіональних університетів, які тільки починають з'являтися в державі, є модель "Бібліотека — інформаційний інтелект-центр". Ця гібридна модель уможливає нині гармонійне функціонування в одній бібліотечній структурі класичної моделі книгозбірні, яка базується на лінійній комунікації, а також електронної бібліотеки, інституційного репозитарію, нової електронно-наукової видавничої моделі бібліотеки, що засновані на нелінійній (інтеграційній) комунікації. Водночас ми передбачаємо її поступову модифікацію в аналітико-когнітивну комунікаційну модель бібліотечного комплексу дослідницького/регіонального університету з ознаками медіа-центру.

Особливістю бібліотек у таких ВНЗ є посилення тих аспектів діяльності, які дають підстави розглядати їх не як пасивні інституції збереження знань, а як активних учасників процесів наукової комунікації, організації е-науки та е-досліджень, як серцевину інформаційної інтелектуальної діяльності вищого навчального закладу. Запропонована нами модель бібліотеки дослідницького/регіонального універ-

ситету "Бібліотека — інформаційний інтелект-центр" спроможна забезпечити формування максимально сприятливих умов не тільки інформаційного споживання, а й розвитку творчих здібностей та інформаційної культури користувачів (науковців, викладачів, студентів) з метою забезпечення інтелектуального лідерства та екстраординарних інформаційних досліджень, спрямованих на поширення знань.

Характерна риса моделі діяльності БІЩ університету в визначенні інтелектуальних інформаційних технологій стратегічним вектором функціонування, ідеологією їхнього розвитку і неодмінною умовою існування. Прикладом може слугувати тенденція зниження ролі традиційної АБІС, яка стає лише одним із багатьох рівноцінних програмних засобів, що використовуються у книгозбірнях. Обов'язковим елементом дослідницького/регіонального університету є наявність електронної бібліотеки, інституційного/тематичного репозитарію, які ініціюються, організуються та керуються бібліотекою і сприяють розширенню уявлень про неї як електронну структуру вищого навчального закладу. В зв'язку з цим необхідно відзначити виникнення ще одного нового вектора діяльності бібліотек у розвитку електронних наукових комунікацій — видавничу діяльність, появу так званої електронної " нової науково-видавничої моделі", яка дуже швидко "завойовує місце" в академічних бібліотеках іноземних країн. Вступаючи в такі комунікаційні відносини, бібліотека замикає на собі повний цикл циркуляції наукових публікацій у межах університетського середовища (див. рис.).

Нинішня концепція діяльності окремої бібліотеки вищої школи визначається рівнем розвитку вишу, його галузевою спрямованістю, особливостями навчального процесу та наукових досліджень, наявністю філій та участю в інтеграційних проектах, фінансовими можливостями, стабільними партнерськими відносинами на всіх рівнях (включаючи міжнародний), наявністю кваліфікованих фахівців, спроможних вирішувати заплановані завдання.

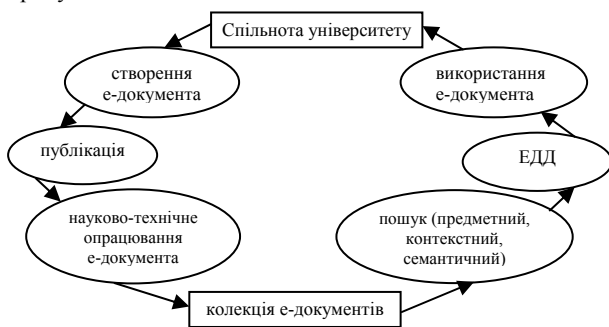

Рис. Циркуляція наукової інформації в межах університетського середовища

Розглянемо стратегію та завдання реалізації комунікаційних моделей бібліотек вишу на прикладі моделі бібліотеки дослідницького університету "Бібліотека — інформаційний інтелект-центр", яку обрала для себе НТБ Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (ДНУЗТ) для реалізації власної концепції діяльності в рамках дослідницького університету.

Модель БІЩ ДНУЗТ розрахована на бібліотеку дослідницького університету, вона позиціонує себе як інформаційна серцевина університету, яка забезпечує створення можливостей рівного доступу користувачів до документів, інформації та знань з метою підвищення ефективності діяльності вищого навчального закладу з підготовки високоінтелектуальних фахівців та проведення якісних наукових досліджень. Досягається це завдяки зміні парадигми діяльності з нагромадження інформаційних ресурсів та надання доступу

до них, а також до розподілених інформаційних ресурсів, інформації і знань з Інтернету та трансформації НТБ університету в дієву інноваційну модель освітнього, науково-дослідного та педагогічного процесів.

Гібридна комунікаційна модель БІЩ університету є головним елементом, що формує потік інформації, який включається в комунікаційний простір освіти та науки. Тобто вона — головне джерело інноваційної освітньої та наукової інформації, яку передає в соціально-комунікаційні системи і в якій активно задіяні основні види комунікацій.

З огляду на зазначене, можна констатувати, що модель управління комунікаційною діяльністю бібліотеки НТБ ДНУЗТ включає в себе стратегію її комунікації, узгоджену бібліотечною політикою на всіх рівнях: управління власне бібліотекою університету; координацію та кооперацію діяльності з іншими структурами університету; діяльність у трьох корпоративних об'єднаннях; координацію з діяльністю інших бібліотек ВНЗ, які входять до методичного об'єднання бібліотек Дніпропетровської області.

Стратегія діяльності НТБ ДНУЗТ ґрунтується на завданнях її діяльності; галузевій специфіці вишу (залізничний транспорт); політиці комплектування фондів, викликаній необхідністю збільшення частини наукових видань за рахунок зменшення кількості примірників навчальної літератури, розширення репертуару періодичних видань, у тому числі передплати електронних журналів; принципах організації доступу до інформації, орієнтованої на виконання завдань з обслуговування користувачів повними текстами в режимі віддаленого доступу; сучасних тенденціях розвитку ринку освітніх послуг, нових інформаційних технологій, ринку книговидавництва та книгорозповсюдження, ринку праці.

Стратегія діяльності моделі БІЩ університету, що ґрунтується на поєднанні (гібриді) лінійної та нелінійної комунікацій, спрямована на подальший перехід до вищого рівня інформатизації, що передбачає як визначальну ідеологію розвитку бібліотеки й умову її існування засвоєння інтегрованого технологічного циклу опрацювання документальних масивів (від бібліографування до екстракції нових знань зі сховищ даних) і надання їх користувачам. Можна передбачити, що такі складні змістовні зміни діяльності в майбутньому зможуть привести до здійснення функціональних і структурних трансформацій та зміни моделей комунікації. Внаслідок еволюції майбутня модель бібліотеки дослідницького університету БІЩ ДНУЗТ зможе перетворитися на комплексну установу з такими структурними підрозділами:

- власне бібліотека (з фондами рукописів, друкованих і електронних видань);
- науковий центр (центр продукування нових знань);
- електронний науково-видавничий центр;
- інформаційно-аналітичний центр на засадах застосування інтелектуальних технологій;
- освітньо-педагогічний центр з навчання бібліотечно-бібліографічній, комп'ютерній грамотності та допомоги з опанування комунікативних, інформаційно-технологічних, етичних основ інформаційної культури;
- культурологічний центр, заснований на зібранні, збереженні культурного надбання людства та на його актуалізації в соціокультурних підсистемах.

З нашої точки зору, така модель майбутнього бібліотечного комплексу університету в статусі дослідницького матиме всі ознаки медіа-центру, виступатиме як інтегрована науково-інформаційна платформа та базуватиметься на аналітико-когнітивній моделі комунікації. Але наявність у майбутній комплексній установі фонду рукописів та стародруків, інших рідкісних і цінних друкованих видань, робота з ними на основі традиційних бібліотечних процесів, що є

моментом відтворення етапів еволюції бібліотек, уможливує обмежене застосування лінійної комунікації.

На шляху до реалізації моделі бібліотеки дослідницького університету БПЦ та її майбутньої модифікації (медіа-центру) в процесі еволюції до суспільства знань потрібно окреслити бажані ознаки моделі та визначити стратегії їхньої реалізації. На нашу думку, такими бажаними ознаками можуть бути:

- вихід бібліотеки на новий рівень продукування, нагромадження, зберігання та розповсюдження знань;
- забезпечення для науково-педагогічного складу, науковців, студентів, бібліотечних фахівців реалізації комунікаційних процесів як у віртуальному, так і в реальному середовищі, у тому числі розвитку у бібліотеці навчально-дослідницьких зон для індивідуальної і групової роботи користувачів;
- реалізація себе як видавця наукових електронних журналів, матеріалів конференцій, монографій;
- акцентування на педагогічному аспекті діяльності бібліотеки; системне впровадження її фахівцями в практику діяльності університетських спільнот умінь та навичок отримання, опрацювання і творчого використання інформації для вироблення оптимальних рішень упродовж усієї наступної діяльності користувача;
- підхід до бібліотеки, як до такого університетського підрозділу, співробітники якого постійно підвищують кваліфікацію, навчаються, проводять наукові дослідження;
- формування "зони позитиву" як культурологічного середовища, майданчика для толерантних дискусій, обміну думками, творчими напрацюваннями в будь-якій галузі (науці, мистецтві, літературі, техніці), "аптеки душі" тощо; забезпечення "зони позитиву" сучасними мультимедійними технологіями.

Реалізація комунікаційної моделі бібліотеки дослідницького/регіонального університету "Бібліотека — інформаційний інтелект-центр", яка відповідає названим ознакам, може відбуватися за рахунок розроблення та здійснення пріоритетних стратегій, які є узагальненою моделлю дій, спрямованих на досягнення успіху завдяки максимальному використанню ресурсів і можливостей. Ці стратегії відображають такі напрями роботи: перша — "Внутрішню самореалізацію та саморозвиток бібліотеки"; друга — "Інтеграційну стратегію"; третя — "Інноваційне управління"; четверта — "Моніторинг змін"; п'ята — "Створення іміджу (*image making*) бібліотеки".

Розглянемо детальніше ці п'ять стратегій.

Стратегія 1 — "Внутрішня самореалізація та саморозвиток бібліотеки", яка передбачає комплекс дій з розроблення і реалізації гнучкої, адаптивної та інтелектуальної моделі БПЦ за рахунок мобілізації й пошуку можливостей зростання внутрішніх резервів і надання користувачам якісних інформаційних послуг. Ця стратегія надзвичайно важлива, з огляду на складний економічний стан вищих навчальних закладів України. Позитивні тенденції в цьому напрямі можливі тільки за умов якісного управління бібліотекою з використанням принципу досягнення заданих результатів при мінімальних ресурсах. Тому чітко визначені комунікації, багатоаспектність, багатозначність в умовах реалізації бібліотечних процесів стануть стрижневими ресурсами створення нових форм і механізмів управління університетською книгозбірнею. При цьому особливого значення набуває безперервний процес професіоналізації управління в кожному структурному підрозділі НТБ, налаштування управлінського складу на реалізацію аналізованої стратегії, координація та узгодження ключових позицій усіх бібліотечних структур, чітке усвідомлення необхідних умов

для здійснення покладених на них функцій. Суттєвим фактором професійної успішності є мотивація. Постійна та копійка діяльність співробітників бібліотеки щодо внутрішньої самореалізації та саморозвитку передбачає послідовність та спадкоємність рішень у системі управління, постійну самоцінку дій та наслідків їхньої реалізації як для самої НТБ, так і для ДНУЗТ та Дніпропетровської області.

Вважаємо за потрібне наголосити, що ефективність стратегії "Внутрішня самореалізація та саморозвиток бібліотеки" передбачає мотивування керівництва університету, залізничної галузі, владних структур Дніпропетровського регіону, спонсорів та грантодавців до поєднання зусиль/інвестицій задля зміцнення позиції книгозбірні. Прикладом можуть слугувати конкретні дії бібліотеки ДНУЗТ з ініціювання, проектування, реалізації та супроводження ЕБ, інституційного репозитарію "eaDNURT" та створення повнотекстової БД "Залізнична Україніка" (електронні копії унікальних видань 1860—1917 рр. з історії розвитку залізниць України) за рахунок мобілізації внутрішніх резервів (людських, технічних, технологічних, економічних). Завдяки ефективним діям НТБ щодо розширення інформаційного забезпечення навчального процесу і наукових досліджень та оперативного інтегрування їхніх результатів до світового інформаційного простору, до міжнародного освітньо-наукового співтовариства, бюджетне фінансування бібліотеки протягом 2010—2011 рр. не тільки не зменшилось, а й суттєво збільшилось. Як позабюджетну форму фінансування можна назвати виділення чотирьох комп'ютерів від Східного наукового центру Транспортної академії України, багатофункціонального пристрою та мультимедійного проектора від Управління Придніпровської залізниці.

Реалізація цієї стратегії характеризується процесами оптимізації в таких складових бібліотеки, як фонд, кадровий склад, матеріально-технічна база, і передбачає інновацію, реорганізацію, перебудову роботи фахівців книгозбірні як системи з метою приведення її в найкращий стан для реалізації визначеної комунікаційної моделі.

Таким чином, основними завданнями в рамках реалізації стратегії "Внутрішня самореалізація та саморозвиток бібліотеки" можна вважати: модернізацію системи управління НТБ та оптимізацію роботи з її фахівцями; подальше впровадження НІТ та оптимізацію виробничих процесів; удосконалення інформаційно-бібліотечних послуг, розширення сервісних послуг та оптимізацію фондів.

Стратегія 2 — "Інтеграційна стратегія" в напрямі реалізації моделі БПЦ ґрунтується на розумінні, що саме інформатизація бібліотек стала каталізатором інтеграційних процесів, що, в свою чергу, призводить до зміни лінійної та інтеракційної комунікаційних моделей бібліотеки на інтеграційну.

Позиціонування науково-технічної бібліотеки ДНУЗТ як центру комунікацій університетських спільнот, центру наукової думки та культурологічного характеризується розвитком інтеграційних процесів і передбачає розвиток партнерських зв'язків на двох рівнях. Перший, університетський, означений активною кооперацією з окремими структурами вищої (науково-дослідною частиною, рекламно-видавничим відділом, органами студентського самоврядування, кафедрою інтелектуальної власності, профкомами студентів та співробітників, палацом культури студентів, лабораторією інформаційних технологій тощо). Другий, зовнішній, рівень ґрунтується на розвитку позауніверситетських зв'язків. На сьогодні НТБ ДНУЗТ є членом трьох мережних корпорацій регіонального та державного рівнів ("Придніпровський корпоративний каталог", "Корпорація Матрікс", "ДНУЗТ — НТБ — ПДАБА"), розвиває партнерські кооперативні відносини з Центром науково-технічної інформації Придніпровської за-

лізниці щодо подальшої реалізації проекту створення повнотекстової БД "Залізнична Україніка", а також є колективним членом Української бібліотечної асоціації.

Розглянемо основні завдання внутрішнього, університетського, рівня.

Особливістю бібліотек вищої школи є актуалізація та розвиток партнерських відносин з іншими функціональними структурами в межах навчального закладу, що має за мету об'єднання нагромадженого інформаційного ресурсу та подальше спільне його використання. Саме ступінь інформаційної інтегрованості бібліотеки вишу в його навчальний та науковий процеси варто розглядати як один з показників у виборі комунікаційних моделей бібліотек, що обумовлено фактом забезпечення ними ресурсної та комунікаційної складових інформаційно-освітнього середовища ВНЗ.

Інтеграцію НТБ до освітньої та наукової діяльності ДНУЗТ можна конкретизувати у вирішенні декількох завдань, приміром, тих, що стосуються зняття дублювання з введення, нагромадження, збереження і використання ідентичної інформації як у бібліотеках, так і в інших структурах вишу. Результат — скорочується час при записі користувачів до бібліотеки, мінімізується кількість неточностей та невідповідностей у базі даних читачів при змінненні ними прізвищ, при їхньому переведенні на інші факультети тощо. Завдання щодо сумісної роботи з навчальними, навчально-методичними і науковими структурами з організації навчального процесу, яке має на меті якісне комплектування фондів бібліотек, інформування кафедр про нові видання і виконання замовлень співробітників кафедр на придбання навчальної та наукової літератури, чітке відслідкування використання підручників упродовж семестру і при вивченні дисциплін, характеризуються, наприклад, впровадженням модуля "Книгозабезпечення навчального процесу" в АБІС "ІРБІС-64".

Світовий досвід висвітлює різні рівні та приклади інтеграції бібліотек до наукової та освітньої діяльності ВНЗ [1—12]. Працівники бібліотек вишів виконують допоміжну роль у наукометричній оцінці фахового рівня як окремих науковців, так і наукових підрозділів, аналізують статті з метою недопущення плагіату, концентрують інформацію щодо інтелектуальної власності, забезпечують інформаційну підтримку е-навчання. Формування інформаційної культури користувачів є для бібліотек вищої школи великим потенціалом для їхньої подальшої взаємодії з навчальними структурами. Тому для працівників книгозбірень вишів дуже важливим є питання щодо ступеня включення в навчальний розклад предмета з розвитку інформаційних навичок.

Надзвичайно актуальною в сучасних умовах стає проблема підвищення ролі бібліотеки у формуванні політики видавництва вищого навчального закладу. Раніше властиві їм функції ресурсонакопичувальних та ресурсозберігаючих установ вони доповнили новими — створювачів електронних бібліотек, інституційних репозитаріїв та посередників у наданні доступу до них користувачам, а також співвидавців електронних наукових журналів, що призвело до зміни політики взаємин "ВНЗ — автор — видавець — бібліотека".

Світові тенденції глобалізації та конвергенції освіти висунули на перший план такий пріоритетний напрям сумісної діяльності вишу та його бібліотеки, як впровадження дистанційного навчання та подальший його супровід. З цією метою бібліотеки вищої школи пропонують таку модель інформаційного забезпечення, як електронні бібліотеки. Саме ЕБ, як елементи в основі освітнього простору, створюють передумови для отримання ефективного співробітництва між різними учасниками освітнього процесу та формування єдиного інформаційно-освітнього середовища ВНЗ регіону.

"Інтеграційна стратегія" ґрунтується на виконанні бібліотеками вищої школи ролі інтеграторів гетерогенних освітніх та наукових інформаційних потоків. Ця стратегія передбачає побудову бібліотечного порталу як веб-орієнтованої технологічної суперплатформи (пов'язаної сукупності незалежних одна від одної гетерогенних локальних та віддалених інформаційних систем — платформ) за рахунок нарощення потужностей систем пошуку та навігації [4, с. 7].

Розвиток численних партнерських кооперацій/корпорацій на внутрішньому та зовнішньому рівнях викликає розуміння необхідності введення спеціальних функцій з означення та формування зовнішніх зв'язків НТБ під конкретні програми чи проекти. Ці функції можуть бути притаманні Центру суспільних зв'язків бібліотеки, результатом діяльності якого стане розвиток вже існуючих моделей інтеграційних об'єднань та знаходження/впровадження нових.

Отже, у рамках інтеграційної стратегії завданнями реалізації комунікаційної моделі БІЦ університету можуть бути: багаторівневий розвиток партнерських кооперативних/корпоративних відносин; побудова бібліотечного порталу як веб-орієнтованої технологічної суперплатформи; удосконалення наявної інфраструктури розповсюдження результатів наукової діяльності вишу; ініціювання, створення і подальша організація діяльності Центру суспільних зв'язків; імідажева діяльність бібліотеки як центру комунікацій університетських спільнот, наукової думки та культурологічного; формування державних та недержавних каналів фінансування НТБ (спонсори, грантодавці, дарувальники, інвестори тощо).

Стратегія 3 — "Інноваційне управління" базується на розумінні специфіки змін, які впроваджуються в бібліотеці у відповідності зі змінами зовнішнього бібліотечного середовища з метою пошуку найефективніших шляхів досягнення поставленої мети. Сьогоднішнє розуміння бібліотечної інновації зосереджене як на процесах і функціях бібліотеки, так і на поведінці особистості в суспільстві. Поштовхом для цього стали фактори другого етапу інформатизації бібліотек вищих навчальних закладів — етапу інновацій, на якому йде експериментування з новими можливостями, які надають нам НІТ, відбуваються якісні зміни в діяльності бібліотек [1]. І це потребує удосконалення процесів управління в бібліотеках вищої школи.

Для реалізації моделі "Бібліотека — інформаційний інтелект-центр" університету стратегія "Інноваційне управління" передбачає виявлення вже наявних ресурсів для запровадження діяльності щодо подальшого розвитку НТБ як інтелектуального потенціалу університету/залізничної галузі та успішного її втілення. При цьому розгляд виявлених ресурсів може відбуватися в контексті з ситуативного діяльності та можливими способами їхньої інтерпретації. А спосіб інноваційної діяльності та проектне управління в умовах бібліотеки можуть розглядатися як важливий ресурсний показник. Стратегія "Інноваційне управління" ґрунтується на постійному експериментуванні з новими технологіями, їхній апробації перед широкомасштабним впровадженням і тому потребує наявності діючого експериментального майданчика, а також наявності думки експертів (як внутрішніх, так і зовнішніх). Тому стратегія "Інноваційне управління" має враховувати і розвивати цей напрям, що дасть змогу оптимізувати процес розроблення і впровадження інноваційних технологій. Надзвичайно важливим є і врахування думки експертів при створенні рекомендацій/інструкцій з подальшого розвитку інновацій у разі отримання позитивного результату або обґрунтування недоцільності їхнього впровадження при негативному результаті. Таким чином, завданнями стратегії "Інноваційне управління" можна вважати: започаткування та створення суспільної організації "Експертна рада науково-технічної бібліотеки ДНУЗТ"; іні-

ціювання, створення і подальша організація діяльності експериментального майданчика; створення пакета науково-методичних та практичних рекомендацій/інструкцій щодо впровадження інноваційних проєктів та подальшого розвитку інноваційної діяльності НТБ; створення бази даних "Інноваційні технології в бібліотеках ВНЗ".

Стратегія 4 — "Моніторинг змін" при реалізації визначеної комунікаційної моделі бібліотеки розглядається як "відслідковування" результатів цієї діяльності і є не менш важливою, ніж сама ця діяльність. Збирання та аналіз кількісних та якісних показників уможливають створення реальної картини ефективності заходів з розвитку бібліотеки, оцінення відповідності використання ресурсів затратам на їхнє створення чи придбання, виявлення проблемних точок та точки зростання, передбачення логіки подальшого розвитку. Всі заходи з моніторингу, збирання, опису, аналізу показників дають можливість порівняти те, що робить бібліотека (її діяльність), з тим, що вона має робити (її місія), та з тим, чого вона хоче досягнути (її цілі). Необхідною умовою є наявність зворотного зв'язку, тобто підтримка двостороннього контакту з користувачами. У процесі комунікації отримуються відгуки користувачів не тільки щодо оцінки, наприклад, наданої інформації, а й щодо впливу цієї інформації на безпосередню діяльність користувачів. Постійність проведення заходів з реалізації стратегії моніторингу змін потребує виокремлення аналізованого напрямку діяльності й створення моніторингового центру. За результатами моніторингу бібліотекарі-аналітики зможуть формувати пакет інструкцій/рекомендацій/прогнозів щодо подальшої реалізації кожного моменту розвитку, бо аналіз помилок і закріплення успіхів є умовою успішного розвитку НТБ. Постійним напрямом роботи центру мають бути і зусилля з підтримання іміджу бібліотеки як інформаційного інтелект-центру університету. Таким чином, стратегія "Моніторингу змін" спрямовується на реалізацію випереджувачого розвитку та трансформацію НТБ університету в дієву інноваційну модель освітнього, науково-дослідного та педагогічного процесів.

У рамках реалізації цієї стратегії завданнями є: створення моніторингового центру НТБ; формування системи критеріального виміру результатів впровадження нової комунікаційної моделі бібліотеки; проведення соціологічних досліджень як серед користувачів, так і серед бібліотекарів; організація та проведення курсів підвищення кваліфікації у відповідності з ситуативною діяльністю; мас-медійні заходи (публікації в пресі, участь у програмах університетського телебачення, стрічки новин на сайті щодо результатів соціологічних досліджень); управління відносинами зі спонсорами, грантодавцями, інвесторами.

Стратегія 5 — "Створення іміджу (*image making*) бібліотеки" передбачає формування позитивного ставлення до книгозбірні університету та зміцнення її зв'язків з оточуючим соціальним середовищем (адміністрація, професорсько-викладацький склад, науковці, студенти та самі бібліотечні фахівці університету, професійне середовище регіону, держави тощо). Особливістю цієї стратегії є те, що її елементи присутні в усіх стратегіях реалізації комунікаційної моделі "Бібліотека — інформаційний інтелект-центр", задіюючи всі існуючі канали і засоби передавання повідомлень. Інтеграційна сутність бібліотеки уможлиблює створення фундаменту для просування результатів взаємодії університетських спільнот (студентських, науково-педагогічних, науковців, службовців тощо) і бібліотеки на інформаційні ринки. Тобто той позитивний образ, який створюється НТБ, сприяє як просуванню бібліотечних інформаційних продуктів і послуг, так і стимулює її подальший інноваційний розвиток.

Маючи на увазі, що на сьогодні університетська спільнота як соціальне середовище переживає період адаптації до мережних, віртуальних форм взаємодії у спілкуванні та об-

міні інформацією, відзначається посилення в діяльності бібліотек вищої школи мас-медійного аспекту, особливо при реалізації стратегії "Створення іміджу бібліотеки".

Нині в бібліотеці ДНУЗТ немає потреби у формуванні окремої маркетингової і рекламної структури. Нами вже відзначалось, що серед функцій моніторингового центру має бути й така, як підтримання іміджу НТБ — інформаційного інтелект-центру університету. Реалізуючи цю стратегію, варто враховувати, що особливістю маркетингу в бібліотеці вищого навчального закладу є поєднання трьох його напрямів: привертання уваги, приваблювання університетських спільнот до діяльності бібліотеки; управління відносинами зі спонсорами, грантодавцями, інвесторами; створення позитивного іміджу і системи внутрішнього менеджменту бібліотеки.

Особливістю стратегії зі створення іміджу науково-технічної бібліотеки ДНУЗТ є те, що саме вона сприяла започаткуванню краудсорсингу (передача певних виробничих функцій невизначеному колу осіб на підставі публічної оферти, без укладання трудового договору) як окремого напрямку роботи НТБ. Залучення студентів, викладачів, науковців та інших категорій користувачів до добровільної співпраці з бібліотекою щодо створення інформаційних ресурсів, супроводження бібліотечних заходів, поширення бібліотечних послуг або генерування нових ідей є надзвичайно дієвим синтезом інформаційно-комунікаційних та маркетингових технологій. У НТБ ДНУЗТ учасники краудсорсингових проєктів називають себе волонтерами. Саме завдяки їм знято відеофільм "Екологія житла очима наших дітей" (презентація навчальних і наукових видань ДНУЗТ), який отримав схвальні відгуки на конкурсі відеопроектів на 17-й Міжнародній конференції "Крим-2010". Уже третій рік з успіхом проходить Квест-ДІТ "Студент! Читай книжки!", ініційований, організований та спонсований профкомом студентів університету. Працівники бібліотеки були координаторами дій, співорганізаторами, створювачами мотивацій для участі в заході студентів різних курсів та факультетів. Тільки завдяки зусиллям волонтерів — студентів факультету "Технічна кібернетика", стала можливою організація двох телемостів (з НТБ Донецького національного технічного університету та НБ Таврійського національного університету) в ході проведення міжнародної науково-практичної конференції "Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій" (2010 р., м. Дніпропетровськ, ДНУЗТ).

Потреба в комунікації з однодумцями, особиста зацікавленість у розкритті певної теми, апробація інтелектуальних напрацювань, внутрішня потреба в реалізації творчого потенціалу, бажання зробити добру справу та інші мотивації уможливають розвиток краудсорсингу в бібліотеці університету, зміцнюють довіру до бібліотечних працівників та зацікавленість користувачів у подальших комунікаційних стратегіях. Безумовно, все це сприяє формуванню позитивного іміджу НТБ ДНУЗТ.

Таким чином, у рамках реалізації стратегії "Створення іміджу бібліотеки" перспективними є такі завдання: розвиток краудсорсингу; мас-медійна діяльність; проведення майстер-класів для користувачів та колег з бібліотек інших вишів; формування "зони позитиву" як культурологічного середовища, майданчика для толерантних дискусій, обміну думками, творчими напрацюваннями в будь-якій галузі (науці, мистецтві, літературі, техніці), "аптеки душі".

На основі проведеного дослідження із визначення стратегії і завдань реалізації комунікаційних моделей бібліотек вищої школи можемо зробити певні висновки.

Найперспективнішою для бібліотек дослідницьких/регіональних університетів України є модель "Бібліотека — інформаційний інтелект-центр". Ця гібридна модель дає нині змогу гармонійно функціонувати в одній бібліотечній структурі класичній моделі книгозбірні, яка базується на лінійній

комунікації, а також електронній бібліотеці, інституційному репозитарію, новій електронній науково-видавничій моделі бібліотеки, що засновані на нелінійній (інтеграційній) комунікації. Утім, існує тенденція еволюціонування цієї моделі та поступової трансформації її в аналітико-когнітивну модель бібліотечного комплексу з ознаками медіа-центру. Послідовна зміна комунікаційних моделей ґрунтується на переміщенні взаємодії користувачів та бібліотеки переважно в площину віртуальних комунікацій.

Перехід до аналізованої комунікаційної моделі бібліотеки можливий за умов реалізації таких стратегій: "Внутрішня самореалізація та саморозвиток бібліотеки"; "Інтеграційна стратегія"; "Інноваційне управління"; "Моніторинг змін"; "Створення іміджу бібліотеки".

Список використаної літератури

1. Колесникова Т. О. Етапи інформатизації бібліотек вищої школи України і США: порівняльна характеристика / Т. Колесникова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2010. — № 4. — С. 59—66.
2. Колесникова Т. О. Університетська бібліотека на сучасному етапі розвитку соціальних комунікацій / Т. О. Колесникова // Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій : монографія / за ред. В. О. Ільганасвої, Т. О. Колесникової. — Дніпропетровськ, 2010. — С. 47—59.
3. Савенкова Л. В. Бібліометричні дослідження як аналітичний інструмент оптимізації наукової роботи ВНЗ / Л. В. Савенкова // Бібліотека ВНЗ на новому етапі розвитку соціальних комунікацій : монографія / за ред. В. О. Ільганасвої, Т. О. Колесникової. — Дніпропетровськ, 2010. — С. 136—146.
4. Соловяненко Д. Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі. Ч. 3 : Роль академічних бібліотек в конструюванні інтегрованих інформаційних е-середовищ / Денис Соловяненко // Бібліотечний вісник. — 2010. — № 6. — С. 3—17.
5. Суслова И. М. Стратегическое управление библиотекой / И. М. Суслова. — М. : МЦБС, 2008. — 256 с.
6. Шемаєва Г. В. Развитие библиотеки в системе науки / Г. В. Шемаєва // Культурология та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф., Харків, 18—19 листоп. 2010 р. / М-во культури і туризму України, Харків. держ. акад. культури [та ін. ; редкол.: В. М. Шейко та ін.] — Х., 2010. — С. 154—156.
7. Lougee W. P. Diffuse libraries: emergent roles for the research library in the digital age / W. P. Lougee. — Washington : Council on library and information resources, 2002. — 28 p.
8. Lynch C. From automation to transformation: forty years of libraries and information technology in higher education / C. Lynch // Educause review. — 2000. — Vol. 35. — P. 60—68.
9. Mason M. G. Strategic management for today's libraries / Marilyn Gell Mason. — Chicago : American library association, 1999. — 146 p.
10. University of Minnesota profile (ARL). Positioning a 21st Century library. — Mode of access: <http://www.directors.arl.org/files/uminnnesota.pdf>. — Title from screen.
11. Wilder S. The new library professional / Stanley Wilder // The chronicle of higher education. — 2007. — 20 Feb. — Mode of access: <http://www.chronicle.com/article/The-New-Library-Professional/46681>. — Title from screen.
12. Wittenberg K. The role of the library in 21st century scholarly publishing / Kate Wittenberg // No brief candle: reconceiving research libraries for the 21st century: papers from a meeting convened by CLIR (Washington, D. C., 27 February 2008). — 2008. — P. 35—41.

В статье рассмотрена гибридная коммуникационная модель деятельности библиотеки исследовательского/регионального университета, определены ее особенности и признаки. Разработаны стратегии и задачи ее реализации.

The hybrid communication model of activity of library of research/regional university is described, and its characteristics and signs are defined. The strategies and objectives of its implementation are developed in this paper.

Надійшла в редакцію 24 травня 2011 року